

Anton Çetta

DISA FRAZEOLOGJI TË DRENICËS SI REZULTANTE TË ANEKDOTAVE POPULLORE

Frazeologjitë, qofshin ato në kuptimin e ngushtë lingistik — si nocione të shprehura me lokucione, togfjalësh të qëndrueshëm, në funksione të ndryshme morfologjike „që kanë vetëm kuptimin e tyre neutral”¹, qofshin ato në kuptimin letrar — si shprehje më të gjera që ndeshen shpesh në të folmen e popullit, në letërsinë gojore, duke filluar që nga shprehjet metaforike, alegorike, krahasimet e deri te fjalët e urta, „që kanë një kuptim figurativ ose një kuptim suplementar metaforik krahas kuptimit neutral”¹, përmbajnë në vehte një bukuri dhe fuqi të të shprehuri figurativ, japin nuanca të shumta kuptimore veprimesh dhe situatash, shfaqin më besnikërisht përmbajtjen emocionale të nocioneve, shërbejnë për formimin e shprehjeve sinonime, pra pasurojnë gjuhën kuantitativisht e kualitativisht.

Si të këtilla ato janë shfrytëzuar pjesërisht nga shkrimtarët tanë, qoftë për të zgjeruar fondin leksikografik të shkrimeve të tyre, qoftë dhe për të përforcuar, nëpërmjet të ngjyrës lokale të këtyre shprehjeve, individualizimin e tipizimin e personazheve me anë të gjuhës dhe për të paraqitur sa më të afërt koloritin e ambienteve të ndryshme ku ato personazhe veprojnë. Ndërsa, në raste të kundërta, njohja e kufizuar e frazeologjive dhe përdorimi i pakët i tyre nga ana e ca shkrimtarëve të tjerë, bën që shkrimet e tyre të jenë të zbata dhe stili i tyre gjer diku i varfër, i xhveshur dhe i pajetë.

Detyrë e jona është, pra, që këtë fond shprehës frazeologjish, mund të them të pashterrur, ta zbulojmë dita ditës në materialet folklorike, në të folmen e pasur të njerëzve të popullit dhe ndër shkrimet e shkrimtarëve tanë eminentë, e pastaj ta botojmë qoftë në Fjalorin e plotë të gjuhës shqipe, qoftë dhe ndër botimet e veçanta të frazeologjive, për ta bërë këtë thesar të leksikografisë sonë pronë të të gjithë atyre që mirren me shkrime, si dhe pronë shumë të vlershme që duhet të shfrytëzohet dhe në të folmen tonë të rëndomtë.

I cytur mu nga ky qëllim, mendova të paraqes në këtë ndihmesë disa njësi frazeologjike, kryesisht të panjohura, që dëgjohen shpesh në Drenicë dhe që janë rezultante të tregimeve të shkurta, të anekdotave popullore.

Drenica, cq e pasur me tregime popullore, dallohet sidomos për anekdotat popullore apo „meselet”, siç i quajnë përgjithësisht në Kosovë.

¹ Mehmet Çeliku, *Diskutim rreth kundesës së J. Thomajt „Vëzhgime mbi frazeologjizmat e gjuhës shqipe”*, në *Konferenca e parë e studimeve albanologjike*, Tiranë 1965, f. 363.

Ndër to, me një humor të lehtë plot shpirtorësi, flitet për objektet për dukuritë më të ndryshme të jetës së rëndomtë. Në rend të parë vihen në bisht të lahutës, herë me një ironi të mprehtë dhe humor të qëlluar e herë me krahasime therrëse, veset dhe të metat e njerëzve. Kështu, me personazhe dhe shembuj shpeshherë konkretë apo dhe me episode të trilluara, me simbole dhe lojë fjalësh, thumbohen përtacët, sqimtarët, grykësit, mburracakët, egoistët, mosmirënjohësit, arrogantët dhe sa e sa vese të tjera. Në të njëjtën kohë, në disa nga këto tregime lartësohen cilësitë dhe virtytet njerëzore, si mendjemprehtësia, maturaia, durimi, dashuria për punë, dashuria prindore, nderja e sakrificës, nderimi ndaj pleqve, squetësia etj. etj. Mund të thohet madje se për çdo ves e të metë, si dhe për çdo cilësi e virtyt, ka mundësi të dëgjohen në Drenicë një ose më shumë mesele, të cilat, përpos frymës së tyre zbavitëse, luajnë dhe një rol edukativ, duke tallur krejt çka është negative ndër njerëz dhe në shoqëri e, në anën tjetër, duke lartësuar si shembull për t'u ndjekur krejt çka është etike, e shëndoshë dhe e dobishme për njeriun.

Meseletë popullore, sikurse dhe gjinitë e tjera folklorike, përmbajnë elemente të shumta klasore. Ato kanë qenë një mjet shumë efikas për të kritikuar dukuritë negative shoqërore. Në të kaluarën plot vuajtje, kur fshatari ynë nuk ka mundur të shprehë lirisht moskënaqësinë dhe revoltën e tij ndaj padrejtësisë, shfrytëzimit, vrazhdësisë dhe çdo forme të dhunës që i bëhej nga ana e krerëve feudalë dhe organeve ushtarako-byrokratike të sundimit otoman si dhe të klikës feudalo-borgjeze gjatë regjimit monarqik të ish Jugosllavisë, anekdota popullore ka qenë për të një mjet i fuqishëm kritik, një satirë e mprehtë, me të cilën ai, jo vetëm që ka shprehur mllëfin, por njëkohësisht ka krijuar në popull një disponim moskënaqësie dhe revolte kundër etikës së klasës dhe rendit shoqëror feudalo-borgjez dhe kundër të gjitha fuqive të errëta, bartëse të padrejtësisë, të shfrytëzimit dhe të dhunës. Si mjete të atilla propaguese, plot frymë kritike dhe satirë, meseletë përdoreshin shumë dhe tregoheshin me ëndje qoftë në bisedat e kufizuara, qoftë ndër tubimet më të gjera ndër oda. Ato ishin dhe janë gjithnjë të dëgjueshme me vëmendje dhe të pritura mirë jo vetëm si tregime gaztore, sepse humorit që përmbajnë është i këndshëm, i pasur dhe i qëlluar, por edhe si forma të dendura shprehëse me kuptim të thellë, të cilat, siç thonë vetë fshatarët, „vrasin larg”. Prandaj, gjithnjë kanë tërhequr vëmendjen e pjesëmarrësve ndër tubimet e burrave, ndër pleqni dhe ndër ndejet e gjata netëve të dimrit dhe çdonjëri përpiqet të zbulojë kuptimin e thellë të tyre dhe të nxjerrë mësimin e duhur.

Si krijime të këtyre folklorike, anekdotat popullore të Drenicës meritojnë një vështrim në vehte, të shqyrtuara nga prizmi i brendisë, i frymës satirike dhe, në raste të shumta, i karakterit të tyre edukues. Një punë e tillë do të jetë objekt i ndonjë studimi tjetër.

Në këtë ndihmesë do të bëhet fjalë për rolin e tyre në pasurimin e fondit tonë leksikografik, për kontributin e tyre me shprehje të reja figurative, koncize dhe të fuqishme, dhënë në forma të ndryshme, të cilat me kohë mbesin në vehte, si rezultante të këtyre tregimeve fare të shkurta popullore. Këto forma të shumta shprehjesh të thukta figurative janë disa farësh: frazeologji të thjeshta, shprehje metaforike, alegorike, krahasime dhe fjalë të urta.

Karakteristikë kryesore e kompozicionit të anekdotave popullore nuk janë episodat e shumta dhe përshkrimet që stolisin përrallat e deridiku dhe

kallëzimet popullore. Përkundrazi, ato dallohen kryesisht për poentën e tyre humoristike, qoftë dhe edukative, në të cilën jipet në mënyrë të thukët ideja kryesore. Dhe rreth kësaj ideje, fryt i konstatimeve mbi dukuritë dhe të vërtetat e përgjithshme dhe që ilustrojnë cilësitë dhe të metat njerëzore si dhe dukuritë shoqërore, thuret anekdota popullore fare e thjeshtë, pa përshkrime dhe pa episode të shumta. Mu në atë ide qëndron dhe vetë vlera e këtyre tregimeve fare të shkurta popullore, ide kjo që shprehet në poentën e vetë anekdotës. Kjo poentë shpeshherë jipet me dy tri fjalë të vetme, qoftë me një folje frazeologjike, me një shprehje metaforike, me një shprehje alegorike, me një krahasim dhe, herë-herë, e shprehur me një fjali më të gjerë konstatuese apo këshilluese, merr formën e një proverbi. Mund të shprehet madje dhe si urti — mendim i shfaqur nga ndonjë plak i mençur apo dhe në formë të bisedës alegorike. Me kohë këto shprehje të shkurta që mbajnë në vehte poentën e kondensuar të vetë tregimit, mjaftojnë të shprehin brendinë, idenë e vetë tregimit dhe tani, sa herë që paraqitet nevoja të ilustrohet një tezë me një mesele, mund të mos tregohet i tërë tregimi, por thohet vetëm poenta e saj në formën definitive, të petrifikuar, e cila formë është e mjaftueshme të na kujtojë për asociacion vetë tregimin.

Pra, këto forma të reja shprehëse, të dendura dhe të petrifikuara, janë rezultatet e vetë tregimeve dhe, ndonëse ndërrojnë formën e tyre nga anekdota në një frazeologji të thjeshtë, shprehje metaforike, shprehje alegorike, krahasim apo proverb, ato gjithnjë përmbajnë në vehte idenë bazë të vetë anekdotës.

Shpeshherë madje, gjatë bisedës, për diskrecion, thohen vetëm frazeologjitë rezultante me qëllim të caktuar — sepse herë-herë ato, si forma lakonike janë më të përshtatshme se vetë anekdotat, kur nevojitet të kuptohen vetëm prej një numri të kufizuar të të pranishëmve — nga ata që i dinë edhe vetë meseletë. Të pranishmit e tjerë, përkundrazi, të cilëve u drejtohet kritika nëpërmjet të tregimit thumbues të shndërruar në formën e dendur frazeologjike, ata ndodh të mos e kuptojnë domethënjen e vetë shprehjes së kondensuar, nga se nuk e dinë dhe vetë anekdotën popullore, nga e cila ka rrjedhur dhe vetë frazeologjia.

Poashtu ndodh që me kohë, kur një frazeologji bëhet mjaft e përhapur dhe e njohur, atëherë citohet më vehte, pa u treguar dhe meseleja popullore, e cila dalngadalë madje edhe mund të harrohet ose të mos njihet nga më të rinjtë që nuk kanë pasur rast ta dëgjojnë. Kështu *frazeologjia e mbijeton vetë anekdotën popullore nga e cila ka dalë*. Shembull të këtillë kemi frazeologjinë *me iu ba (dikuj) therra Brahim*, e cila padyshim do të jetë rezultante e një tregimi që sot është zhdukur, por që na kujton gjendjen e vështirë shpirtërore të atij fatkeqi që do të ketë qenë gjakësuar me njëfarë Brahimi, „trim i çartun”. Nga frika e madhe që kishte, ky ruhej shumë dhe sigurisht, kur udhëtonte me shokë, bëhej sy e vesh dhe, mjaftonte që të luante sado pak ndonjë shkurre apo ndonjë therrë, e këtij të gjorit t'i hynte lepuri në bark nga frika prej Brahimit, të cilit do të ja ketë pasë borxh një gjak. Këtë frikë madje — se mos ishte fshehur në pritë Brahimi mbas ndonjë shkurre apo therre — do ta ketë shprehur në mënyrë të hapët e do të jetë bërë qesharak, sa që shokët do ta kenë përqeshur apo qortuar: *Mos u tut aq shumë (sa me t'u dukë) sa me t'u ba therra Brahim!* Sot për këtë ngjarje mund të mos bëhet fjalë kund, as të mos dihet

për cilin Brahim është fjala. Ka mbetur si rezultante vetëm frazeologjia: *me iu ba (dikujt) therra Brahim* — të ketë frikë të madhe, të dyshojë për çdo gjë. Thohet p.sh. *Po të bahet therra Brahim* — po dyshon, po ke frikë nga asgjësendi. Po ashtu vetëm një herë të vetme më ka rënë rasti të dëgjoj tregimin nga i cili ka mbetur proverbi shumë i përhapur: *kryet gjog e ment zog* — njeri i pashëm nga fizionomia, por i lehtë nga mendja. Përdorohet madje edhe vetëm shprehja metaforike *mend zog* — i lehtë nga mendët, i papjekur. Edhe ky tregim, po të mos ishte shënuar, do të ishte zhdukur brenda pak vitesh. Ose, ç'mund të kuptojmë nga frazeologjia krahasuese: *Pagoj si prifti*², kur nuk dimë anekdotën popullore, nga e cila kjo shprehje na ka mbetur si rezultante? Edhe më e vështirë do të na dukej frazeologjia *kungj e kryelane*, ndoshta dhe fare e pakuptueshme, sikur të mos e dinim meselenë nga e cila kjo na ka mbetur si rezultante. Ja dhe vetë anektda popullore, e cila do të na e sqarojë fare lehtë kuptimin e kësaj frazeologjie:

Baba e nreqi çikën e vet me e çue te burri. Kur shkoi çika, e pa se mashkujt e shpisë ishin demela e kurrqja s'dishin me mjeshtrinë. Sa herë qi dojshin me e nreqë kerrin, hamarin, gardhin e naj sën tjetër, e thirrshin mjeshtrin. E për atâ, nusja u dukte me hi me gatue e me qitë trejte. Iu dukte nuses bajagi m'u lodhë. Kur erdh nusja n'gjini, e vetë baba:

— Qysh po e çon, bre bi, atje? Qysh po t'doket vëni?

— Besa, more babë, — i tha çika, — vëni shumë i mirë, po mashkujt e shpisë demela t'mdhaj ishin. Kungj e kryelane po shkon, se, për tana punët po thrrasin mjeshtrë e po duhet me qitë naj kryelane, po duhet me qitë trejte për ta.

Fjalët *kungj e kryelane*, si rezultante të këtij tregimi, nuk e kanë më domethënjen e thjeshtë leksikografike, por marrin kualitativisht një kuptim të ri figurativ, lidhur për asociacion me poentën e tregimit që konsiston në fjalët e nuses. Kështu, frazeologjia *kungj e kryelane*, si rezultante e këtij tregimi, ka kuptimin *punë e kryer me mund të madh, sidomos me shpenzime të mëdha*. P.sh.: *Po i bante punët kungje kryelane ose: kungje kryelane po shkon puna*.

Gjithkrah madje kemi mjaft frazeologji e më rrallë dhe fjalë të urta, që janë të vështira të kuptohen, ose nuk kuptohen në tërë intensitetin, në tërë fuqinë shprehëse të tyre në qoftë se nuk dihen tregimet nga të cilat ato na kanë arrijtur si rezultante. P.sh. *e di Koleja se ç'ka trasta* (Manastir) — e di ai se ç'bën, se ç'disponon; *e gjet si Hasani nar thanë* (Arrëz, Hot) — e pësoi (humbi, vdiq, u vra) kot së koti, prej pakujdesit dhe pa e ankuar kush; *me u matë si Vranja me i ra Hotit*. (Rrethi i Tuzit) — të matesh të kryejsh një punë e të mos ja fillosh kur:ë; *as me sheher, as me Barilevë* (Llap) — i pavendosur; *si i Shaljani tri herë n'Shkodër* (Shingjergj, Ulqin) — hutaq, njeri që harron shumë; *s'bahet darsma me dhi* (Gollak) — nuk kryhet një punë e rëndësishme pa i pasur njerëzit e përshtatshëm, të aftë për atë punë, etj etj. Të gjitha këto, si dhe shumë shprehje të tjera frazeologjike më të lehta për t'u kuptuar, janë rezultante të anekdotave popullore që tregohen sot ndër vise të ndryshme të Kosovës, Malit të Zi dhe Maqedonisë. Por, në Drenicë këto shprehje frazeologjike janë më të shumta, ngase dhe vetë pasuria e meseleve është shumë më e madhe në atë trevë. Po rrjeshtoj këtu poshtë disa nga këto, pjesërisht

² Instituti i Folklorit: *Mbledhës të hershëm të folklorit shqiptar* (1635—1912), III Tiranë 1962 f. 508

të njohura nga bleni *Tregime popullore, I, Drenicë, Prishtinë 1963*, si dhe disa të tjera nga materialet e pabotuara. Kund më pak e kund më shumë të njohura në popull, këto frazeologji shkojnë duke u përhapur gjithnjë e më tepër dhe dita ditës bëhen forma shumë të përshtatshme të të shprehurit figurativ, aq i preferuar ndër bisedat lakonike të vetë drenicasve. Ja disa folje frazeologjike shprehje metaforike dhe alegorike, rezultante të anekdotave popullore të Drenicës:

Rri t'rrimë — të qëndrojmë kështu siç jemi, të ruajmë këtë *status quo*, t'i lëmë punët kështu siç janë³.

Ja bani pishë (filanit) — përpara kishte kuptimin: ja kreu një punë të vështirë. Tani ka kuptimin: u tregua më i zoti se ai, e mundi.

N'kohna t'hershme, kur s'ka pasë gaz, kish pas shkue ni musafir tu njani. Konak-xhija ish kanë ngushtue shumë, jo pse s'kish pasë me qitë me hangër e me i ba muhabet, po pse s'kish pas mujtë me përgatitë fije (spira) t'pishës, se ish kanë pa mashkull t'punës e s'kish pasë kush me shkue me ja marrë n'mal e me i coptue. Kur erdh vakti me hangër, i tha musafirrit: — Mirë se t'ka pru zoti, po jena n'terr. — Pse? — E kam ni cung pishe shumë t'shtirë e vetë s'po muj me e ça, edhe pej malit s'kam mujtë me marrë pishë tjetër, e kam metë qe dy tri net n'terr.

Musafiri e lypi sakicën e duel e e shkyjti cungin e shtirë t'pishës e e bani spira spira. I zoti i shpisë u gzue shumë qi u ba me dritë edhe qi i metën për disa dit spirat e pishës gati. Kur e përcoll t'nesermen musafirin, i tha t'shoqes vet e kojshive: — Zoti ja baftë dritë ati musafirrit qi na bani do pishë se jam kanë ngushtue shumë.

Pej at'herit ka pas metë fjala: *ja bani pishë filanit*, qi dojke me thanë — me ja krye ni punë t'zorshme, qi s'munet me e krye vetë. Sot: *filani ja bani pishë filanit*, do me thanë: ke ma i zoti se aj, e mujti.

Del hardall — del qyryk, del mall i prishur, i kalbur; del (dhe njeri) i pavlerë.

Ditë pazari n'pranverë. Kish pas çue halla n'pazar me shitë rasat. Rasati i laknave i përganë rasatit t'hardallit. Plaka kish marrë rasat t'hardallit e p'e shet ma lirë se shoqet n'ven t'rasatit t'laknave. Shkojshin katunarët me ble rasat. Kur e panë qi â ma lirë, tanë po blejnë tu halla. Kur u largojshin, thojshin:

— E mashtruem hallën, ja murëm lirë rasatin.

— Hajt, biro, thojke halla me veti, se u del hardall.

Edhe përnimen, kur bini rasati, duel hardall, e katunarët e panë qi s'e kishin mashtruar hallën, po halla ata.

Ja la kambët e harushës n'dorë — shpëtoi vehten duke e lënë shokun në rrezik, e mashtroi.⁴

Ta lash n'daltë — u tregova më mjeshtër, më i zoti se ti.

Dalta e dykrençi janë kanë ma përpara si haletet ma t'mirat për me mjeshtre dishka. Me daltë i paskan nxjerrë gojt e dyreque t'hamarit — gavra n'dyrek, për m'e lshue n'tâ dyreku tjetër. — Dyrekut të gdhenun ja bajnë thinin (thinin i dyreku qi futet n'gojë t'dyreku tjetër. Mjeshtri i mirë ka ditë aq mirë m'e çelë me daltë at gavër, at gojë, sa thinin i dyreku tjetër, kur â ra aty, nuk ka luejtë hiç — â ra taman n'gojë. Ati qi s'ka ditë me e ba mirë kët punë, mjeshtri tjetër i zoti i ka thanë: *Hajt more, po une ty gjith ta kam lanë n'daltë*, do me thanë: une jam ma mjeshtër se ti, se me daltë kam ditë ta baj thinin qi i ka ra dyreku taman n'gojë.

³ Anton Çetta, *Tregime popullore, I, Drenicë, bleni i parë, Prishtinë 1963, f. 194.*

⁴ *Po aty, f. 234.*

Nga kjo anekdotë kemi dhe frazeologjinë tjetër: *I ka ra n'gojë* — i ka ra taman, pikërisht në vendin që duhet, pa ja huqë për aspak.

M'rrejtji gryka — u mashtrova nga besimi që pata në filan njeri. *Po më vjen keq qi m'rrejtji gryka* — po më vjen keq që nuk më doli puna ashtu siç e prisja (ose që nuk më doli ai njeri . . .).

N'Drenicën e Pashës, sa herë qi mumrojke e vetojke kah Gryka e Llapushnikit, njerzit e dishin qi ka me ra shi. Edhe përnimen gjithmonë bike shi. Ni herë bani vaki qi u vra e u terrue Gryka e Llapushnikit, po s'ra asni pikë shi. Ni plak tha me veti:

— Nuk po m'jet marak qi nuk ra shi, po po m'jet marak qi m'rrejtji gryka.

Me e tha n'kanar (grurin, misrin etj.) — ta vjedhish (grurin, misrin) duke e peshuar në kandar. Ta mashtrosh dikend në punë tregëtie.

Ni katunar e ço do drith n'dugajë. Shërbtori e mat drithin. E she drithin qi â i lagët. Po i thotë dugajxhisë:

— Baca Rremë, kollomoqi kanka i lagët.

— Thaje n'kanar, bacë, thaje n'kanar! — i tha Rrema.

Me rrehë n'tetëmdhejtë — ta pandehësh vehten gjithnjë të ri, të fortë, azgan, ndonse i kaluar në moshë.

Ni plak gjashdhet vjeç, e nuk e kish pas ba hesap vetvehten sa vjet i ka. Mirpo n'at menën e vet gjith rrike e u majke azgan. Ni tjetër i tha:

— Plak, a gjith ti rreh n'tetëmdhejt a?

— Vallahi e kam harrue vetvehten se gjashdhejt e dy i kam.

Me rrejtë për tokë — të gënjesh në mënyrë që të duket e besueshme, të duket gjë e mundshme; *me rrejtë për hava* — të gënjesh në mënyrë që të duket haptas se është gënjeshtër.⁴

Ju ka ba koritë — i është bërë krejt rrafsh (kryesisht për të dejurit dhe entuziastët) punon, vepron, flet pa qenë i vetëdijsëm, pa qenë real.

E kish pasë nana ni djalë. Gjithmonë pike raki djali e ish qefli. Ni ditë deshti me shkue n'mal për dru. I tha nanës: — Nanë, qe ku p'e lâ kët shishe. Mos t'ma pin kush se ktu e kam barin e shpirtit.

Djali shkoi e nana met n'shpi. Po thot me veti: „Pse s'e kërkoj une pak, për me pa qysh asht ky bari i shpirtit?” Ja nisi halla e po pi raki. Pak ka pak u ba qefli. Dikur i ra n'men qi duhet me gatue. E muer sitën e nisi me sitë millin n'koritë se s'kish pasë magje. Po, tuj e sitë e tuj e nxanë ma shum pija, ja nisi e po sitë nepër tokë edhe e përhapit millin e situn nepër krejt shpinë. Erdh djali pej mali. Hini n'shpi e po e sheh nanën tuj sitë marë e mrapsht nepër shpi. E veti: — Oj nanë bre, shka je kah ban kshtu? — Jam tuj sitë, more bir. — Ku po sit, bre nanë? — Po siti n'koritë. — Jo, bre nanë, ti nepër tokë po sit! — E, more bir, kam pi do bari t'shpirtit e ju ka ba nanës krejt koritë.

Trapazani po folke (ose *po flet trapazani*)—flitej rend e pa rend, flisnin ata që nuk ishin të aftë për bisedë.

⁴ Po aty, f. 204.

Ke ni tubim n'katun t'Negrocit. Edhe ke Ramadan Shabani aty e ke Isuf Gradica me disa shokë. Kur erdhën pej ati tubimi n'kullën e Islam Pllaviqit n'Negroc, kish pas folë i zoti i shpisë:

— Qysh t'u dok qajo shpi, Ramadan?

— Shum n'rregëll ish. Zingjin i madh ish boll, po trapazani po folke.

(Dmth. flisinin shumë të rinjtë, fëmijët, se ata rrinë në fund të odës, në trapazan).

Kur ta han pula kapsollin — kur mbetesh shumë keq, në situatë të vështirë.

Moti, kur jan kanë pushkët pa teneqe qi i kan mushë me barut pej gryke, ma s'pari e qitshin barutin për gryke, tâna me letër e shtyjshin. I kan pasë do kapsolla t'vogjël t'kuq me ja qitë e me ja ngrehë kamën pushkës. Gjylpana i rake kapsollit e kapsolli e dhizke barutin e kshtu liftojshin nër veti.

Njani, tuj liftue me ni kunërshtar, aj qit ky qit. Dikur u nal. Po e mush pushkën. Tuj e mushë pushkën, e la kapsollin n'tokë skej veti. Erdhi ni pulë e ra anejpari. Tuj kqyrë për tokë, ju përga kapsolli n'kokërr t'kollomoqit, e ja hangër pula kapsollin. Kur i tha aj kunërshtari: — Qit, pse s'po qet? — se kujtojke qi po do me ju dorzue. — Besa besë, tha ky. kollaj e ki ti me m'thanë „qit!” edhe me lypë me t'u dorzue, masi ma ka hangër pula kapsollin.

Edhe sot thohet: „Kur ta ha pula kapsollin, at'herë s'kie çka me ba”.

Ja kem kepë harnin (arnën) — e kemi ndarë në shenjë për njeri të keq, me të cilin nuk duhet të keshë punë.

Kanka kanë n'at zaman ni mret. N'shehrin e ti ju kishin ba nja dy hajna t'mdhaj. Vjedhshin, rrejshin, plaçkitshin. Rrehi, maji n'burg — për ni pare. Ni ditë pej ditsh i shkoi mretit nër men me i shejue pak qi t'ruhen hallku pej tyne. S'diti çfarë çare me gjetë sall jau kepi, përmas n'shpinë diku, ka 'i harën t'kuq e, me ba me hi dikush n' fjalë me ta, me u ngatrru me ta, mreti u thojke:—A ja pe harnin e kuq qi ja kam ngjitë përmas? — Po. — Ani pse hine n'fjalë me tâ, pse u kape me tâ? — edhe i bájke kabihatli kta si u kapshin me tâ.

Me hanger bukë maje plepash — të fitosh bukën me djersë, me vështirësi, me mundime të mëdha.

Njani ish kanë rrogtar n'Suharekë. E kishin goditë me jau ruejtë vjetat katunit. Përditë hiqke gazep me ta. Ni ditë ja punuen shartin keq — i muer xekrri vjetat e u shkepën kah mos nepër ara. Çobani i shkretë hypi maje plepi me kqyrë se ka i kishin hupë vjetat. Vjetat kishin hi nepër kollomoqe e ky s'mujke me i pa asnjâ. U mërzit shumë edhe e nëmi Suharekën: — Eu Suharekë, t'daltë flaka se buk maje plepash m'dha me hangër!

Me ja ngjitë kumonën Goshës — ta nderosh, t'i japësh një pozitë të lartë dikuj që nuk e meriton. P.sh. *Ja kishin ngjitë kumonën Goshës* — kishin caktuar në një vend me përgjegjësi, në një vend të rëndësishëm, një njeri të paaftë për atë vend.

Ish kanë ni çoban e i kish pas ruejtë ni tubë dhën. Kumonën ja kish pas vu ugiçit qi u prike dhëne. E kish pasë edhe ni dele t'keqe, Goshën. Kur po i tfillon ni ditë dhët me i kullotë, ugiçi nuk po u pri dhëne mirë. Çobani i tha:

— Ore ugiç, a po ecë mirë a po ta hjeku kumonën e ja ngjes Goshës!

Me e qitë mallin n'bisht t'leprit — të ja hyshë një pune (kryesisht në tregëti) kur mundësitë për fitim janë fare të pakta ose të kurrqyshta. Kjo fraze-

ologji përdoret madje edhe në formë proverbi: *Mos e qit mallin n'bisht t'leprit!* — Mos ja hyn një pune pa e matur mirë a do të keshë sigurisht fitim!⁶

Me u sillë okolla dardhës 'Ahmatit — të ja hyshë një pune kot, t'i lutesh dikuj kur nuk ke shpresë se ta kryen shërbimin që i kërkon.

Ahmati ish kanë burrë i mëçëm. Shkojke e rrike nër ni dardhë. Shokët e ti shkojshin me nëjtë me tã, pse folke fjalë t'vërteta, fjalë t'mëçme. Kur diq Ahmati, shokët e ti apet, kur i mirrke malli me shkue e me nejtë me Ahmatin, shkojshin tu dardha e u sillshin akolla dardhës. Ahmati ish dekë, e ata shkojshin pej shpije tuj kajtë.

Sot e ksaj dite ka metë fjala: „me u sillë akolla dardhës Ahmatit” edhe e ka kuptimn: me ja hi kot ni pune, kur e di qi s'ja del n'krye, ose me ju lutë për ni punë ni njerit, kur e di qi s'ta kryen. Thonë: „Shka po sillesh akolla dardhës Ahmatit?” dmth. pse po i lutesh ati qi s'ta kryen punën?

E muer qeni podinën ose: e ka zanë qeni podinën — i paafti ndodhet në një shërbim me përgjegjësi, në një funksion të lartë.

Ish kanë ni shpijanik. E kish pas marue ni stog sanë t'madh n'oborr. Mashkujt e shpisë ja nisën e p'e marrin sanën pej kresë e teposhtë. Kish pas metun sall ni kerr sanë, podinë. Ni ditë mashkujt s'kishin pas qillue n'shpi. Qejt kishin pas metë t'zgidhun se edhe e zoja e shpisë e çobani s'kishin pas qillue n'shpi. Qejt ishin t'shtirë e s'guxojke kush tjetër me i lidhë. Ni qen, ma i shtiri, ish kan shkue e po flejke n'podinë t'sanës. Gratë e shpisë mos me guxue me shkue e me marrë sanë me u qitë vjetave, se tuteshin pej qenit qi ish n'podinë. Kur erdh e zoja e shpisë, u bërtiti rejave: — Pse s'u keni qitë vjetave sanë? Ato i thanë: — Vallahi, mori nanë, s'e kemi lanë qi kemi pritue, po e ka zanë qeni podinën e s'kemi guxue me shkue as me e lidhë e as me marrë sanë për gjanë.

Sot e asaj dite ka metë fjala: „E muer qeni podinën”, kur e zen i padishmi venin e madh e gjith tjerët mbesin pykë.

Nga ky tregim ka mbetur dhe proverbi: *Kur e zen qeni podinën, as nuk han vetë*(sepse qeni s'e han kashtën) *as tjerët nuk i le me hangër* (nuk u ban mirë të tjerëve, sepse është i egër, i paditur).

Me ra n'hu t'tarakut — të të ndodhë një rrezik. *Ruju mos po bjen n'hu t'tarakut* — kij kujdes mos po futesh në ndonjë ngatërresë ku mund të dëmtohesh.

Ish kanun njani e e kish pasë ni çikë t'mirë shum, edhe shpi e mirë aj shum. Çika ju ba për martesë e e dha. E çeziti mirë, fort e çeziti. Edhe aty ku shkojke çika—pasanik i madh, n'vën t'mirë. Edhe menoi me veti: „Une çez boll pruna edhe zoti bukuri m'ka falun qi ma tepër s'duhet”. I erdh dhanrri. Bukuri e kish falë zoti edhe atã, sa qasi bukurije s'kish.

At'herë kanka kanun me kcyë midis shpije nusja n'sabah, ditën e dytë. Bani be nusja: „Besa, masi m'dul edhe dhanrri qysh kujtova, edhe ni nam veti du me ja lanun shka s'ja ka lanë kërkush”. Kur dul me kcyë nusja, dul e po sillet e po i qet kajdet t'mira e tâna me rên. I vjehri p'e kqyr. Nusja u sertlis fort e po i qet kajdet rên. Vjehrit i erdh zor sy krushqive qi po kce ashtu me aq dalldi, e i tha: — Oj bi, boll se je nxe e ruju, kqyr se po bje n'hu t'tarakit, se kqyre ku â huni.

Me e shky macën me kohë — të ja bësh shërbimin punës me kohë, të ja shtish frikën me kohë.

⁶ Po aty, f. 188.

Ish kanë ni babë. I kish pasë dy djem. Dy djemt i marton për 'i natë. Njanit djalë, kur e shtinë dhanërr, i hin maca n'qiler, kah hin edhe aj. Djali edhe idhnohet, e kap macën edhe e shkynë e e gjuen përjashta. Nusja po e sheh e po dridhet n'kamë. I hini frigë. Masanej ju tutke burrit. Rrike urtë. Ajo nusja e vllaut qetër nuk ju tutke burrit. Po flasin gratë nër veti. Po i thot kjo e dyta asaj t'parës qi u tutke: — Shka po i tutesh ti burrit qaq fort e une jo? — Po i tutna se qat natë qi jam martue, kur â ardhë me hi burri te une, i ka hi maca n'qiler edhe e ka shkye macën përgjysë edhe e ka qitë përjashta.

Aj qetri djalë po i nien kto fjalë. Kur shkoi mas dy tre muej dite, i hini maca edhe kti n'qiler. E kapi macën edhe ky e e shkyjti. Nusja i tha: — Ti njeri! — Hê! — Ma cën e more n'qafë badihava se nuk e ke shkye macën me vakt. Natën e parë me e pasë shkye, une t'u kishna tutë. Sot e ke shkye badihava edhe e more n'qafë se une menën me t'u tutë s'e kam. Niqin maca me i mytë, tybe n't'u tutsha.

Me e ba thiun kurban — të mposhtësh vështirësitë e mëdha, të frenosh pasionet.

Ni hoxhë n'xhami, tu' i dhanë ders popllit ditën e Bajramit vogël, po u kallxon se qysh asht rreglli m'e pre kurbanin: — Kshtu duhet m'e pre kurbanin e kshtu duhet m'e çkepë. . . — e t'gjitha me rën i kallxoi për rregllin e kurbanit. Qillon aty ni sheh e i thot: — E, more hoxhë, kollaj asht m'e pre dashin kurban, po aferim i koftë qati qi e ban thiun kurban! — edhe u çue shehi pej atyhit.

Poplli u idhnuen. Qysh me thanë „thiun kurban”? Hoxha tha: — Jo, mos u idhnoni se ky e ka mirë, se kjo don me thanë: aferim i koftë qati njeri qi e ban t'keqin t'mirë, qi e lufton kâjtjen e vet, se thi ma imadh se kâjtja e vet nuk ka.

Me ja dijtë hujin pelës — të dish të sillesh ndaj secilit, siç i përshtatet atij.

Dikur moti kan pas fjetë n'ni odë edhe burrat edhe gratë. Njani shkoi musafir tu ni mik i veti. Aj miki ish kanë i vetëm me grue edhe e kish pasë sall ni odë. Gruja ish kanë shum e hijshme, po e nershme. Masi hangrën darkë e ranë me fjetë, burri me musafirin ranë n'ni anë t'odës e gruja n'anën tjetër. Kur e zuni gjumi t'zotin e shpisë, musafiri u çue kadalë e shkoi tu gruja me mène t'keqe. Gruja e kish pasë ni shtagë ngat veti. E muer shtagën e i ra kresë. Musafiri e rroku kryet me grushta e shkoi me ra prap n'vën t'vet.

Nestra, kur u çuen, i zoti i shpisë e pa musafirin me krye t'ajun. Po e vetë: — Ku e vrave, mik, kryet ashtu? Musafiri po i thot: — Natën dula n'oborr e m'ra pela shkelëm. Gruja ish kanë tuj sitë mill n'magje, tha: — A kânë dashtë me ja ditë hujin pelës.

Shtremtë â tu kazani — punët janë keq në krye, gabimi është te krerët; peshku është qelbur në krye.

Ishin kanë mledhë n'ni darsëm krushqit n'Klinë t'Mesme n'Drenicë. E shtruen sofrën. Kazanat e mishit ishin n'oborr e krushqit ishin n'odë mrëna. Ni hyzmeqar, kah bâ hyzmet, kur jau kthyen bukën, po i bjen çanakat me çorbë pej oborrit n'odë. Tuj i pru çanakat, po i man pak si shtremtë e ja derdhi çorbën njanit n'gû. Ky edhe i tha: — Nreqe çanakun e maje drejtë se m'përvlove n'gû. E kie çanakun shtremt. — Shtremtë ma kan dhanë tu kazani, i tha hyzmeqari.

S'del as për mintan — fort pak, sasi e pamjaftueshme (pëlhure, stofi.)⁷

Zyla jam — zylyft s'i kam — po ai njeri jam, por nuk gëzoj të njëjtin nderim, besim, nuk kam të njëjtën vlerë.

⁷ Po aty, f. 210.

Ish kanë ni çikë e mirë shumë. Shkoi te burri. Dikur u prish me burrin e vet. Burri ja qethi zylyft Zylës edhe e përzuni. Zyla, kur shkoi n'gjini, e gjet ni çikë kah bahet gati me shkue te burri. I gjet edhe tana shoqet e veta t'mbledhuna n'at kanagjegj. U fal me to sikur bijat nër veti. Pushoi pak. Po i thonë shoqet e veta: — Pse s'po folë? Pash zotin, a je ti Zyla? — Pasha zotin, Zyla jam veç zylyft s'i kam (ish me marre, e përzanun).

Dushk për gogla — mashtrim për mashtrim, ujdi e pa dobi për të dy anët.⁸

I shartuem n'degë — njeri i krisur, i palogjikë, që ka një dërrasë mangut.

Njani pej Drenice shkoi n'Llap me vetë punën e ni pleqnije. Ja gjet shpinë ati plakit qi e lypke. I thanë qi asht n'mulli. U nis me shkue te mullini. Kah shko udhës, menjokte vet me veti: „Qysh bahet vodençarit me pleqnue?! S'ka me dalë kurrqja pej ksaj pune, veç e bana kët udhë badihava.” Kur shkoi n'mulli, hini mrena e u fal me tã. Vodençarit e veti: — Shka po don? — A je ti filani? — Po. — Jam ardhë tej tu ti me t'vetë për ni punë. Por, bre burrë, masi kanke n'mulli, ma mirë s'po flas hiç.

Vodençarit i erdh inati. U kthye meniherë edhe i tha: — Une keshe je ardhë me blue, se beli valla, me e marrë qit kutull e me t'ra, ta çaj kryet. Drenicasi i tha: — Po valla, e di qi m'bjen se p'e shoh qi kanke i shartuem n'degë e jo n'trup. Edhe nuk e zgati ma shumë me tã, po u kthye n'shpi t'vet.

Herë Qerim, herë Bislim — njeri i pavendosur, të cilit nuk i pret sëpata dy herë më një vend; njeri që i ndërron fjalët P.sh. *Filani po del herë Qerim herë Bislim; S'asht gja hajri i ti, herë Qerim, herë Bislim.*⁹

Herë nën breg e herë mi breg — i paqëndrueshëm në fjalë. P.sh. *Filani kanka herë nën breg e herë mi breg, ose: herë nën breg e herë mi breg puna e ti.*

Shkojnë dy vetë me bujtë n'ni katun koxha larg, n'Jabllanicë. Njani ish kanë i Bubliti e njani i Ponorcit. Konaxhija po e njeh Ramën prej Ponorcit, po at tjetrin jo. Po e vet Ramën: — Kah e kemi kët shok? — Pej Bubliti. — Qysh e ka emnin? — Hamzë. At'herë ju kthye Hamzës edhe e pveti: — Ku e kie shpinë? — E kam n'fun t'katunit. — Heu, tha, a bash n'fun a? Aty njani na e ka ni gjak, bash qajo mahallë.

Hamza edhe u tut se po i del naj sherr e i tha: — S'e kam n'fun, po e kam shpinë n'midis t'katunit. — Heu bre, ja kthei i zoti i shpisë, tash po m'be n'mën mirë, bash n'midis t'katunit e kem' qat gjak.

Ky nej edhe pak e tha: — Jo valla, e kam shpinë n'krye t'katunit.

At'herë Ramës, shoqit t'ti, s'ju durue e i ha: — O ngurro (mos i luej fjalët) se t'hiku kthiza tu i ndrrue fjalët herë nën breg e herë mi breg!

Thonë madje edhe vetëm *musafir pej Bulbit* — njeri që i ndërron fjalët orë e ças; ose vetëm: *ky kanka pej Bubliti.*

Ose vetllat ose vjetat ose: ham vetllat ham vjetat nuk ban, i ngjashëm me proverbin: „Dy bostana me një dorë nuk mbahen”.¹⁰

As te Hava as te Huma — as në njërën anë as në tjetrën, as në njërën punë as në tjetrën.¹¹

⁸ *Po aty*, f. 187.

⁹ *Po aty*, f. 218.

¹⁰ *Po aty*, f. 228.

¹¹ *Po aty*, f. 229.

Nërmje t'lagtit e t'thatit — në kohën më të volitshme, në kohën e domosdoshme (për bujqësi).

Ish kanë ni demel. Kijet i kish pasë, senet për punë po, pllugin po, edhe ish kan metë pa mjellë. E vesin miqt: — Pse s'molle sivjet? — Vallahi, ni herë ke lagt e dikur u tha. — Ani, ku ke ti nërmje' t'lagtit e t'thatit?

Puntori, mos m'e ruejtë kohën nërmje' t'lagtit e t'thatit me mjellë, aj s'un mjellë kurr.

Cub për ty, cub për mue — njëlloj si për mua si për ty (qoftë për të mirë ose për të keq).

Ish dalë njani me shitë peshkve nepër katunde. E muer ni katundar ni thes kallamoq e shkoi tu peshkvexhija m'i nrrue me peshkve. E muer peshkvexhija me ja matë kallamoqin. Ky katundari p'e kqyr kah p'e matë. P'e sheh kanarin cub (bishtin t'kputun). I tha: — Mos ma mat kallamoqin me kët kanar! — Pse, more burrë? — Se e paske kanarin me bisht cub. — More burrë, me qetâ po e mas kallamoqin e me qetâ po e mas edhe peshkven. — Hiç s'muj me kanar cub, nguli kambë katundari. — Cub për ty e cub për mue.

Sqap pak e mal shum — mundësi pak e vështirësi shumë, pengesat e shumta e shpresat e vogla¹².

Pak tlynë e pak duhan — rruga e mesme, rruga e kompromisit, pak ashtu e pak kështu.

Nifarë Shaba' Dema i Stara Vuçinës e kish pas pi duhanin shum. Djemt ishin kanë pas munue me ja hjekë duhanin e po i thonë ni ditë: — Ish kollaj, bre babë, me e lanë duhanin. Na ka kallxue dikush. — Qysh, bre bir? — Me hangër ka 'i lugë tlynë sabale.

Plaku s'kish pas qef me e lanë krejt. Po u thot t'bijve: — Jo, bre bir, s'un e kini marrë vesh mirë. Kan thanë: „Pak tlynë e pak duhan”.

Me çthurrë ni shteg e me thurë ni gardh — të ndreqësh një punë të vogël, duke prishur një punë më të madhe, t'ja arrijsh një sukcesi me sakrifica të mëdha. Përdoret dhe si proverb: *Çthur ni shteg e thur ni gardh* — që është i ngjashëm me proverbin: *Ndreq çardak e prish hajat*.¹³

N'cifun t'madh; n'cifun t'vogël — në sasi të madhe, shumë; në sasi të vogël, pak.¹⁴

M'u ka përzie me t'elbt — nuk e kam situatën e pastër, është komplikuar, është heterogjene jo në të njëjtën lartësi.

Kish pas shkue Sali Hadja me da pleqni. N'odë nuk kish burra t'maresës qi ja dishin rënin pleqnisë. Januz Zhilivoda, i katundit Zhilivodë, i tha: — Fol, Sali Hadja, dishka! — Shka me folë, Januz, qi m'u ka përzie me t'elbt. (kuptohet mielli i grurit, sepse mielli i grurit nuk mund të bëhët motër me miellin e elbit, nuk janë të një kualiteti, pra prej tyre nuk mund të bëhët buka — Në këtë rast pajtimi — dmth. nuk kam meshkuj me të cilët të flas, të cilët do t'i shtrohen arësyes).

¹² *Po aty*, f. 231.

¹³ *Po aty*, f. 198.

¹⁴ *Po aty*, f. 199.

Burrat janë tu lisat — burrat (me kuptimin trima, azgana, mentarë) kanë vdekur (sepse varrezat janë zakonisht nën hijen e lisave.¹⁵

A t'ka pri a i ke pri? — a të ka ndihmuar fati apo ja ke bërë shërbimin punës?¹⁶

Mos i dish gjinden — vishi gjinden — Mos i rëndo me fjalë njerëzit, mos i prit keq që t'u duket vehtja si të xhveshur, por prit mirë me fjalë e sjellje të përzemërta që ta ndjejnë vehten si të ishin të veshur mirë, të sigurt. Thohet madje edhe: *Mos ja qit saçin — hiqja saçin*, d.m.th. mos e ngushto, shliroje ta ndjejë vehten të qetë (sepse mysafirrit, kur vjen, i duket sikur ta kishte një saç mbi kokë, ngushtohet).

Ish kan dekë Ramadan' Shabani e ish kan shkue Bajram Haliti me pa n'Kjevë. Kur panë prej s'largit qi po vjen, i biri i Ramadanit u tha atyne qi ishin n'odë: — Mos e ngucni se Bajram Haliti na le naj fjalë.

Brahim Uka e kish pas ngucë Bajramin. Bajrami ju kthye djalit të Ramadanit e i tha: — O djali i plakit! — Hoja, Bajram Haliti! — Mos i dish gjinen, se plaki ka dekë, po vishi gjinen e qiti t'veshun. (dmth. prit mirë se njeriu vjen i vogël, friqohet se mos po turpërohet. Kur ta përcjellësh me fjalë të mira, atij i vjen zemra në vend, është i veshur e del serbez së andejmi).

Shumë të përdorura në Drenicë janë dhe krahasimet frazeologjike. Zakonisht ndërtohen nga një folje dhe emëri i ndonjë personi apo i ndonjë kafshe që na lidh për asociacion me vetë përjetimin real ose të imagjinuar të personit apo kafshës në fjalë, për të cilin flitet në vetë anekdotën popullore. Nga këto përjetime, situarta, mënyra veprimi etj. del në shesh dhe cilësia apo vesi, e mira apo e keqja — shkurt ideja, poenta kryesore e tregimit, e cila pastaj kalon në frazeologjinë si rezultante e vetë anekdotës popullore. Ja disa nga këto krahasime frazeologjike me meseletë gjegjëse:

E hangër si Hyra e Malishevës — i ndodhi një gëzim, një e mirë që nuk e priste fare.

Kankan çue ni herë do krushq me shku me marrë ni nuse. Pak pa hi n'kerr, nusja des. Krushqit kthehen pa nuse. U bje udha nepër Malishevë. T'zotin e darsmës ni i Malishevs e paska pasë jaran shumë edhe, për me i nerue krushqit, e ban gati ni gjyveq petlla edhe ju del përpara si asht zakoni. Krushqit e marrin ka 'i petull, po krejt mazun, s'bajnë ver me gojë. Po i vet ky: — Çka kini, bre? — Na ka kanë taksirat. Pak pa e marrë nusen, nusja diq e tash po i kthejmë kerret thatë pej shpije.

Ky i malishevsi e paska pasë ni çikë t'pa dhanë hala, Hyrën, nja tetmdhetë vjeçe. Për m'i nerue krushqit, m'i nerue at jaranin e vet, mos m'e lanë m'u kthye thatë, veç i tha Hyrës: — Çou shpejt e banu gati. E Hyra, pa ditë e pa kujtue qi po shkon nuse, u ba gati e hini n'kerr n'ven t'asaj qi ish dekë. E kshtu Hyra shkoi nuse pa pritë e pa kujtue. Sot thonë hallku „E hangër si Hyra e Malishevs” kur i bahet naj punë e mirë, pa pritë e pa kujtue.

Po vjen tuj dalë si Bellovi i Sferkës — (ose: po do me dalë . . .) po del befasisht trim, i zoti, ndonse një gjë e tillë nuk pritej prej tij.

Njani prej Sferke e kish pasë ni qen tuc, emnin Bellov. E kish pas majtë mirë, po qeni kurr nuk i bike ukut n'shpinë. Ishin munue njerzit e shpisë me ja lshue ukut, po Bellovi, sa ja nike erën ukut, shkojke e u fshehke n'pojatë.

¹⁵ *Po aty*, f. 198.

¹⁶ *Po aty*, f. 199.

Dit pej ditsh nisën me e çelë ni bunar n'oborr t'shpisë. E kishin çue bunarin tej n'gjysë. Natën vjen ni uk e bje pahiri n'bunar. Kur u çuen n'sabah me e gropue edhe ma shum bunarin, e panë ukun n'fun t'bunarit. U kujtuen me ja lshue Bellovin, me pa pëde se shka po ban, a po i bjen ukut n'shpinë. E zunë Bellovin edhe e gjujtën teposhtë n'bunar.

Kur e pa Bellovi se s'kish kah me ja majtë, u rrok me ukun fyt për fyti edhe e myti. Mas asaj dite Bellovi nuk la ma uk m'u afrue rreth shpisë, e gjithkah met fjala: „Po vjen tuj dalë si Bellovi i Sferkës”.

Me i ba punët si plaka e Llapit — të punosh shkel e shko, pa rend e pa kujdes.

Thonë se ish kan da plaka e Llapit, e tâna punët, me fushë, me gja edhe n'shpi, vetëm i bajke. Kish pasë gja shum edhe, me punue gjithkah, ju duhke kohë shum.

E merr ni ditë tpinin n'shpinë e, kah po ec, tamli po tunet n'tpi. E bani do punë n'oborr me tpinin n'shpinë. Ma s'mrami shkoi me i fry zjarmit e tpinin s'p'e hek pej shpine. Kjo tuj i fry zjermit e tpinin ju kthye e tamli ju derdh e ja shimi zjermin. Edhe ju derdh tamli edhe i prishi tâna punët perisherë e gjâ s'un qiti n'dritë. Desht me ba shum punë perisherë e tâna i prishi.

Shkoi si qeni n'rrush — humbi jetën, humbi, pa kërkuar kush llogari për të.

Qeni, pej gjitha gjave t'shpisë, hem asht ma besnik, edhe e donë ma fort se e ruen oborrit, e ruen pasuninë. Me ba m'e vra qenin rreth oborrit diku, a mrena n'oborr, denimi asht gjys gjaku, A me ba m'u vra qeni dikun nepër pasuni t'huej, n'oborre t'huja a n'ara t'huja, për atâ s'ka t'drejtë ma me vetë kërkush se veç dalin fjalë edhe ma tepër, se i zoti i qenit duhet me e majtë t'lidhun, me i dalë zot. E manaja qi thonë: „Shkoi si qeni n'rrush” asht kshtu: Kish pas kanë ni herë njani e e kish pasë ni qen t'mirë. I shkoi qeni n'rrush t'ni kojshie. Qeni thuhet se han rrush shum. Edhe aj i zoti i vneshtës e vrau qenin se i kish ba zollum. I zoti i qenit, me shku e me lypë gjys gjaku — aj i thojke: „Pse s'e ke lidhë, m'ka ba edhe mue dam, ma ka prishë vneshtën”. Pra, nuk lyp i zoti kurrgja edhe met: „Shkoi si qeni n'rrush, do me thanë shkoi pa u pague gja për tâ edhe pse u vra. . .

Shkoi e eja si Adem Peja — sillet poshtë e lart pa dobi.¹⁷

Mbet si fanda n'taravi — mbeti n'të pa qenë i zoti t'ja dalë në krye një pune apo ndonjë bisede që ja pati nisur.

Kola edhe Marku e kishin pasë ni pobratim musliman. Mas ni kohe i ngarkuen kualt me ardhë e me shitë peshkve. Kur vinë te pobratimi, kish pas qillue Ramazan. Kur hangrën darkë, pobratimi u tha musafirve: — Mos u mërzitni se m'duhet me shkue me i falë taravitë n'xhami.

Marku edhe Kola ranë n'ujdi e thanë: — Për hatër t'pobratimit dona me shkue edhe na.

U çuen e shkuen. Hoxha ja filloi taravive. Marku e Kola s'ishin msue e u lodhën. Masi u kryen taravitë, fillon edhe ni namaz tjetër, i fundit. Marku u mërzit se ja muer menja qi për inat t'tina po don me e zgatë. U çue n'kamë e i bërtiti Kolës: — Çou, Kolo, e kqyri kualt a e kanë hangër tagjinë, se une du m'i njekë për inati teri n'sabah.

Kola duel pej xhamije e shkoi tu shpija e pobratimit. Kur e vetën mashkujt e shpisë: — Ku a Marku? ky ja kthei: — Marku met n'taravi. Pej at'herit ka metë fjala: „Me metë si fâna n'taravi” për nonjanin qi i hin naj pune ose bisede pa ditë se a munet me i dalë n'krye.

¹⁷ Po aty, f. 187.

Më të qarta për të kuptuar janë proverbat, të cilët poashtu i gjejmë shpesh si rezultante të anekdotave popullore. Megjithatë, kur i njohim edhe vetë meseletë, padyshim që e kemi më lehtë të marrim vesh më mirë dhe më thellë kuptimin e plotë të tyre. Ja dhe disa shembuj proverbash të këtillë me anekdotat gjegjëse:

Njeriu i vyeshëm nuk goditet rrogat — punëtori i mirë punon tokën e vet dhe s'ka nevojë të goditet rrogat në tokë të huaj.¹⁸

Hajnat e borxhlijt kryet e mbajnë ulët — të parët nga frika se mos po diktohen, të dytët nga turpi se mos po ndeshin ata, të cilëve u kanë borxh.¹⁹

Epi kalit ujë e mos fishkillo n'bunar t'huej! — shiko punën tënde e mos i bjer tjetrit në qafë!

Ish kanë ni udhtar tuj shkue rrugës me ni kali. Kah po shkon, e zateti ni femën tuj la tesha te bunari i katunit. Aj edhe po do m'i dhanë kalit ujë tu aj bunar. Ajo gruja nuk iki, po nejtë n'punën e vet e e nali parajkën. Aj burri po i jep kalit ujë. Gruja po rrin n'kamë. Aj nisi e po i fishkllon kalit se ish kanë pak ajlaz. Gruja i tha: — Ore dai, epi kalit ujë e mos fishkillo n'bunar t'huej.

Aj prap po fishkllon. At'herë gruja edhe 'i herë i tha: — More daija i dheut, epi kalit ujë e mos fishkillo n'bunar t'huej! edhe i ra parajkë n'lulë t'ballit.

Atëherë aj burri s'un e çeli hiç (gojën), met i koritun edhe shkoi. Pej at'herit â metë fjala: „Epi kalit ujë e mos fishkillo n'bunar t'huej!” qi don me thanë — kqyr punën tane e leni rrugët e kqija.

Ura me qemer e don kungjin e fortë — puna e vështirë e do përgatitjen e duhur. Puna e rrezikshme e do sigurimin e fortë.

E kish pas ba Asllan Pasha ni urë n'Pejë. Ura e gurit thirret. Ura me gurë qemerli. E vetë Kamer Kukën e Isniqit: — Qysh po t'doket kjo urë, Kamer? — E mirë, t'u ngatë jeta, veç e don kungjin e fortë.

Pasha edhe s'ja vnon veshin shka do me thanë ajo „kungjin e fortë“ edhe e len me qaq. Mas sa dite shkon ni katunar e çon ni kerr me dru me e shitë. Thmija e shehrit i kapen kerrit mrapa n'bisht, e kerri, tuj shkue përpjetë, e kungji koxha i gatë, i del kungji. Kur del, shkarkohet njana kërstinë e e shkel thminë e e mbyt. Kur nin pasha qi e mbyti thminë, e merr katunarin, e shtjen haps edhe e denon për vdekje me e vjerrë. Kur e denon, i bjen n'men fjala e Kamer Kukës. Çon e e thret e po i thot: — Kur t'pata thanë une për qat urë qysh e kam marue, ti m'thae: „E mirë ura, po e don kungjin e fortë”. Çka ki dashtë me thanë me ato fjalë? — E don kungjin e fortë ura qemerli se thmija shkojnë e kapën mrapa n'kerr, e shkamsohet kerri e vjen teposhtë e e myt thminë, e ti e denon t'zotin e kerrit e e merr n'qafë katunarin pa faj. — Bash qashtu ka ba vaki edhe e kam denue njanin, po masi m'paske kallxue me kohë e s'e kam marrë vesh, falë i koftë jeta. Edhe e fali katunarin.

I dogj kungullori e i fryu kungullit n'gardh —: i ngjashëm me proverbin „I dogj plakës qumështi e tash po i fryn kosit”.²⁰

U nis për mevlud e duel surle e tupan — u fillua si punë serioze e doli punë qesharake.

Çohet Lima' Këlmendi e e thret hoxhën m'e knue ni mevlud. Nuk vjen hoxha se i del ni dekë a punë. Ja çon zoti tupanxhinë e surlaxhinë qi i kish zanë nata e shkojnë me bujtë te Liman Këlmendi n'Balincë. I shtin mrenë Limani e ua shtron darkën. Mas darke i shtinë djemt e shpisë musafirt me i ra tupabit e surles. Ja filluen kta e po bajnë gjymrysh. Limani u ba n'qef e kish pas folë: — Kalleni, kalleni e bani gjymrysh! E kam pas nisë për mevlud e m'duel surle e tupan.

¹⁸ *Po aty*, f. 228.

¹⁹ *Po aty*, f. 211

²⁰ *Po aty*, f. 230.

Ma mirë një herë „hiç”, se gjithmonë „kiç, kiç” — më mirë një herë të kundërshtosh se të nënshtrohesh gjithmonë.²¹

Mule Nole! — Shyme Tushë! Shpija u kall — e ngjashme me proverbin tjetër: Un rri, ti rri, Laroj n'kallamoq.

Kanka kanë n'at vakt n'ni vën shpija me gardh, qysh, jan kanë ktu ni herë shpijat me gardh, me degë, me trina. Dy motra demelica kankan kanë. Njana e kish pasë emnin Dinore, po i thojshin Nole; tjetra e kish emnin Tanushë, po i thojshim Tushë. Nolën e Tushën i kish n'xanë gjumi. Ni gacë ish ra pej votre n'skej t'gardhit t'shpisë (se shpija ish me gardh ven muri). Filloi zjarmi e po dhizet. Po do m'u kallë shpija. Motrat u çuen pej gjumit. Tusha i thojke motrës: — Mule Nole! Ajo tjetra pritojke m'u çue e i thojke motrës: — Shyme Tushë! Prito njana, prito tjetra — Mule Nole! — Shyme Tushë! e mos luej pej vëni, shpija u kall.

Për ata njerz qi janë demela — aj pret m'e livrue arën ky vlla, ky pret m'e livrue aj tjetri — ara jet pa livrue. Edhe tash ka metë për ata qi s'punojnë: Mule Nole! — Shyme Tushë! — shpija u kall.

Nuk kam ardhë për çorbë e çervish, po për Daut Ibish — s'kam ardhur për të ngrënë, por për të hequr mallin, për t'u kënaqur duke biseduar.²²

At i mirë asht ai qi luen n'çdo ledinë — njeri i aftë është ai që di t'ja dalë në krye në çdo rrethanë.

Ish kanë njani. E kish pasë ni at shum t'mirë edhe e luejke n'livadh t'vet ma s'mirit. Tu' e pa hallku qi p'e luen aq mirë, e thrrasin s'darsëm me gjith at, se atllarët e shyhretojshin moti darsmën me lojna n'rrugën e krushqve. Kur shkuen n'darsëm, e luten kët m'e luejtë atin n'ni ledinë. U munue i zoti i atit m'e luejtë për me jau ba qefin krushqve. Por ati nuk luejti. Edhe me 'i vën tjetër u munue m'e luejtë, e ati prap s'luejti. T'zotit atit i erdh shtirë edhe tha: — Qe besa, more burra, me kanë n'livadh tem, kish luejtë shum mirë, po ktu nuk â msue.

Foli njani pej krushqve: — E, more djalë, at i mirë asht aj qi luen n'çdo rrugë e n'çdo ledinë e n'çdo vën. Na nuk munem' ty me ta bajtë livadhin t'an kah t'shkojsh ti me at.

Le ta dijë shka hek dredha — le ta dijë i pasuri çka heq i varfëri.

Fetah Bujupi ish kanë pleqnar. Dikur ish kan da me shpi pej vllaznive tjerë. Kur plakët, del me livrue vetë se s'kish kush me i livrue n'arë. Djelm s'kishte pasë. Tuj livrue, i kputet dredha e parmenës. S'po din me e ngjitë dredhën se s'kish pas livrue kurr përpara. Ja ngjiti shokën e vet parmenës n'vën t'dredhës. N'atâ erdhen dy vetë e po dojnë me e vetë për ni pleqni. U falen me tã e dikur po i thonë: — Pse ja ke ngjitë shokën parmenës, Fetah aga? se ju dukte gja për seri.

Atina i erdh marre e s'pat qef me thanë: „Nuk di me marue dredhë”, u tha: — De ta din shoka shka hek dredha.

Guri i megjes nuk qitet me qafë — pleqnija për megje (ndarja, caktimi i megjeve) nuk duhet të bëhet pa e ndjerë thellë ndjenjën e përgjegjësisë.

E kishin pas vetë ni herë Adem Bajraktarin pej Kishnarekës për punë t'megjes: — Masi po bahen gjith kto ngatrrasa, çka po na mson për to? — Po, u kish pas thanë, krejt ngatrrasat po i bani ju, pleqt, qi po i qitni gurët e megjes me qafë e hallku po kujtojnë se po i qitni mirë. Guri i megjes nuk qitet me qafë, po qitet me shpirt e dorën n'zemër, me drejtsi, e qat'herë pej qati guri kurr s'del ngatrrasë.

²¹ Po aty, f. 230.

²² Po aty, f. 219.

Pela mbas nandë mazave e ka barrën ma t'randë — shumë herë njerëzve në pleqëri u bien mbi kokë punët më të rënda.²³

Kqyre drithin e jo thesin — shiko përmbajtjen, e jo formën; shiko sa vlen si njeri, e jo si është veshur.

Ish kanë Brahim Hodaku edhe shkon n'Tomoc n'ni zijaftet. Kur shkon, si njeri jabanxhi, nuk i bajnë sajgi, po e qesin te trapazani, afër derës se ish kanë i veshun me tesha t'vjetra. Edhe njani pej odës i thotë: — Fol dishka, Brahim!

Brahimi i thotë: — Te ju paski tjetër adet e tu na n'Drenicë asht tjetër adet. Ju, kur po dalshit me ble drith n'pazar, p'e kqyrshit thesin e jo drithin. Drithi me kanë i lig, ju p'e blejshit, sall me kanë thesi i ri. Me kanë drithi i mirë e thesi i vjetër, nuk p'e marrshit. Na n'Drenicë, kur shkojmë n'pazar, na kurr thesin s'e kqyrim, vetëm e kqyrim drithin qi â n'thes, edhe e blejmë drithin.

Rrushin nuk lypet n'arbain — s'bën të kërkosh diçka kur s'e ka kohën.

Tre musafirë u nisën me shkue tu shehi. Aj shehi ish kanë evlia. Kta, kah po shkojnë udhës, po thonë: — T'kishim me gjetë mish e lakna tu shehi sonte, tha njani musafir. — T'kishim me gjetë pite, tha i dyti. — T'kishim me gjetë rrush t'nukun e flet' e verdha përsipri n'kofin, me na ardhë pej vneshti, tha i treti.

Kur shkuen aty, shehi evliha, e porositi hyzmeqarin: — Shko n'filan hardhi n'vnesht e mbushe sepetin rrush e bire. — Paj bora n'tokë, baba sheh! — Hajt ti, kur t'tham une.

Shkoi. Përnimen rrushi n'at hardhi. E mushi kofinin e pruni me rrush aty. Nuk vanoi e shehi jau kthei bukën. Jau qiti mish e laknat. Tha: — Merrni, burra, u baftë mirë se me vakt e keni lypun. Edhe pitën jau qiti e u tha: — Merrni, burra, u baftë mirë se me vakt e keni lypun. Kur jau qiti rrushin, tha: — Merrni, burra, ju baftë mirë, po pa vakt e keni lypun. Pse e keni lypë te un e e keni gjetun, ngjeti mos e lypni se rrushi nuk lypet n'arbain.

S'fillohet muhabeti dy dakika para yftarit — nuk fillohet biseda kur s'është koha për bisedë, kur është koha për diçka tjetër.

Rexhë Hyseni i katunit Shushicë ish kanë plak i mëçëm edhe shpijanik. I shkon ni mik n'konak n'Ramazan. E shtrojnë sofrën dy dakika para yftarit. Edhe bash n'qato dy dakika para yftarit musafiri e vet: — Sa djem i kie? Ky po i thotë: — Pusho! Edhe musafiri nuk foli.

Bajnë yftar, dhezin duhan edhe pinë kafe. Dikur Rexha i përgjigjet edhe i thotë: — I kam pes djem. — A i ki t'martuem? — I kam dy. — A kanë thmi? — Kanë. — A ja ki n'xanë nusët ktyne tjerëve? — Besa e kam ditë heret qi ma çon kaq gatë e për qatâ t'thash „Pusho” se s'fillohet muhabeti dy dakika para yftarit.

Kur t' msohen qejt me i hangër dredhat, i hanë edhe opangat — kur mësohet njeriu të hajë ryshfet të vogël, han dhe ryshfet të madh (më gjerësisht kuptohet dhe për punë të tjera të këqia)

Ish kanë 'i plak i mëçëm. E kishin pas thirrë m'e da ni pleqni n'Kosovë. E danë pleqninë qysh â ma s'miri. Kur u çue me shkue pej shpije, duelen m'e përcillë. Dojshin me ja pague biletën e vozit. Ky u tha: — Jo, nuk ban me ma pague.

Ata prap dojshin me ja pague gjithqysh e ky s'lëjke. Dikur u tha: — E kum pasë ni nanë t'vyeme. Kur marojshin gratë e shpisë opanga t'likurës, u thojke: „Merrni skejet e opangave e dredhë e shka t'kenë teprue e shtini n'dhe, mos t'msohen me i hangër qêt, se tona msohen me qato dredhë e na i hanë edhe opangat”.

Qaj njeri qi e ka qejf bakshishin e vogël, qaj dikur e han edhe ryshfetin.

²³ Po aty, f. 227.

Ku ka birë, ka uk — rrezikut duhet t'i ruhemi se çfaqet kudo.

E kishin pa' tutë njanin. Erdhi n'shpi, i thirri djemt e po u thot:—Une po des, veç, ru se bini kah bira e ukut se qyre, une rash anej e pej tutës po des. — Ani, babë, ku â bira e ukut? — Ku ka birë, ka uk.

Këto janë disa nga frazeologjitë, rezultante të anekdotave popullore, që më ka rënë rasti të shënoj gjatë punës sime në teren. Përpos ne Drenicë, i kam ndeshë më së shumti dhe në Rrafshin e Dukagjinit, si dhe kund më pak e kund më shumë ndër trevat e tjera si në Gollak, në Kabash, në Podrimë, në Hot etj. Është detyrë e folkloristëve tanë t'i mbledhin këto anekdota popullore sa më parë dhe të shënojnë si titull të tyre mu frazeologjinë rezultante. Në këtë mënyrë do t'i përhapim e do t'i popullarizojmë ato dhe do t'ja shtojmë fondit të përhershëm të leksikografisë sanë.

Anton Çetta

QUELQUES PHRASÉOLOGIES DE DRENICA COMME RÉSULTANTES DES ANECDOTES POPULAIRES

Résumé

Drenica, une contrée assez vaste de la Province de Kosovo, est très riche en anecdotes populaires albanaises (messelès). Plein d'esprit et d'humour aisé, elles se racontent dans des réunions des villageois au cours de longues nuits d'hiver ou bien à l'occasion des fiançailles, des noces et des fêtes diverses, soit à créer une atmosphère joyeuse, soit pour donner plus de vivacité à la conversation. On dit en effet: „C'est lorsque les anecdotes commencent, que la (vraie) conversation démarre". Elles sont aussi un moyen très efficace à critiquer les vices et les défauts humains, ainsi qu'à louer les vertus. Les anecdotes populaires ont été dans le passé des récits très convenables à critiquer l'injustice, l'exploitation et les vexations des autorités militaires et bureaucratiques des régimes antipopulaires féodaux et bourgeois.

Cependant les anecdotes populaires contribuent même à l'emrichissement du fonds phraséologique. En effet, leur valeur consiste dans la pointe humoristique, critique ou éducative, dans laquelle est exprimé d'une manière très condensée l'idée principale du récit. Cette pointe n'est donnée souvent qu'en deux ou trois mots, soit en un verbe phraséologique, en une expression métaphorique, allégorique, comparative et quelquefois en un proverbe. Avec le temps, les anecdotes mêmes s'oublient et restent, en tant que leurs résultantes, ces expressions phraséologiques, qui portent en soi l'idée principale des récits. Ainsi les phraséologies survivent les anecdotes mêmes, dont elles sont issues.

Ces phraséologies sont souvent très difficiles à comprendre parce qu'elles ont un emploi très limité, plutôt local, et ne sont pas expliquées dans les vocabulaires d'usage. Puortant en publiant les anecdotes populaires, dont elles sont issues, on aura la possibilité de saisir leur sens et toutes les nuances des notions et des idées qu'elles expriment.

Plus de soixante phraséologies, résultantes des anecdotes populaires, extraites du volume *Tregime popullore -I- Drenicë, bleni I* (Contes populaires de Drenica), Prishtinë 1963, et surtout des matériaux folkloriques inédits, notées dans ce travail, illustrent très bien comment ces petits récits peuvent contribuer même à l'enrichissement du fonds lexicographique.

